

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LEVCHUK v. UKRAINE)**

(Заява № 17496/19)

РІШЕННЯ

Ст. 8 • Повага до приватного життя • Домашнє насильство • Позитивний обов'язок щодо захисту • Відмова у задоволенні позову жінки про виселення колишнього чоловіка • Нездійснення національним судом всебічного аналізу ситуації та оцінки ризику вчинення психологічного та фізичного насильства щодо заявниці та дітей у майбутньому • Загроза подальшого насильства під час розгляду справи (більше двох років у судах трьох інстанцій) • Справедливий баланс не забезпечено

СТРАСБУРГ

03 вересня 2020 року

ОСТАТОЧНЕ

03.12.2020

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Левчук проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Сіофра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), Голова,
Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mīts*),
Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*),
Аня Сайбер-Фор (*Anja Seibert-Fohr*),
Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*), судді,
та Віктор Соловейчик (*Victor Soloveytchik*), заступник Секретаря секції,

З огляду на:

заяву (№ 17496/19), яку 20 березня 2019 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Ірина Миколаївна Левчук (далі – заявниця);

рішення повідомити про заяву Уряд України (далі – Уряд);

рішення надати справі статус пріоритетної відповідно до Правил 41 Регламенту Суду;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 30 червня 2020 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Справа стосується стверджуваних порушень статей 6, 8 та 13 Конвенції у зв'язку з відмовою у задоволенні позову про виселення, поданого заявницею до її колишнього чоловіка через те, що він неодноразово піддавав її психологічному та фізичному насильству в присутності їхніх неповнолітніх дітей.

ФАКТИ

2. Заявниця народилася у 1982 році і проживає у м. Рівне. Її офіційно визнано особою з інвалідністю III групи¹, яка живе за рахунок соціальної допомоги у зв'язку з інвалідністю та аліментів на утримання дітей. Заявниці була надана правова допомога і її представляла пані Н.А. Бухта, юрист, яка практикує у м. Рівне.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. Факти справи, надані сторонами, можуть бути узагальнені таким чином.

¹ Найлегший ступінь інвалідності відповідно до національної класифікації

5. У 2002 році заявниця народила сина.
6. 26 травня 2006 року заявниця одружилася з О.Л. Пара поселилася в квартирі у м. Рівне, співвласниками якої були О.Л. і його мати.
7. У січні 2007 року у заявниці та О.Л. народилася трійня (три дівчинки).
8. У зв'язку з багатодітністю у лютому 2008 року Рівненська міська рада виділила заявниці та О.Л. комунальне житло – квартиру, в якій вони могли проживати як захищені наймачі разом із трійнею та сином заявниці.
9. Згідно з твердженнями заявниці її стосунки з О.Л. поступово погіршувалися, оскільки він зловживав спиртними напоями і під їхнім впливом починав суперечки із заявницею, знущався з неї, погрожував їй та дітям, а іноді вдавався до фізичного насильства щодо неї. Декілька разів заявниця була настільки налякана його спалахами насильства, що тікала та залишалася на певний час у родичів чи знайомих.
10. 18 березня 2009 року Обласне бюро судово-медичної експертизи Рівненської обласної ради засвідчило, що у заявниці був зламаний ніс і наявні крововиливи навколо очей. Згідно з твердженнями заявниці ці тілесні ушкодження були отримані у результаті сварки з О.Л. З матеріалів справи вбачається, що у зв'язку з цим інцидентом жодного подальшого офіційного провадження не порушувалося.
11. 13 січня 2011 року знайомий заявниці С.Л. звернувся із заявою до Рівненського міського відділу міліції, повідомивши їм, що під час сварки вдома О.Л. вдарив заявницю. Працівники міліції відмовили у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю у діях О.Л. *corpus delicti*. Ця постанова не оскаржувалася.
12. У квітні 2015 року заявниця звернулася з цивільним позовом, поскаржившись, що О.Л. не давав кошти для задоволення фінансових потреб їхніх дітей.
13. У червні 2015 року Рівненський міський суд ухвалив рішення, встановивши суму аліментів, яку О.Л. мав сплачувати заявниці на утримання дітей.
14. 10 червня 2015 року заявниця звернулася до поліції із заявою, повідомивши, що 31 травня 2015 року близько 21 год. 00 хв. під час сварки вдома О.Л. вдарив її ногою.
15. 11 червня 2015 року на підставі статті 125 Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо О.Л. було порушено кримінальне провадження за фактом стверджуваного нанесення заявниці тілесних ушкоджень.
16. 16 червня 2015 року Обласне бюро судово-медичної експертизи Рівненської обласної ради засвідчило, що у заявниці був підшкірний крововилив на правому стегні.
17. 23 вересня 2015 року шлюб між заявницею та О.Л. було розірвано. Заявниці було надано опіку над усіма дітьми. Після

розлучення всі члени сім'ї та О.Л. залишилися проживати в одній квартирі.

18. 16 жовтня 2015 року Рівненський міський відділ поліції зактив кримінальне провадження, порушене щодо О.Л. у червні, оскільки заявниця відмовилася від своєї скарги. У відповідній постанові було зазначено, що хоча, як вбачалося, поведінка О.Л. підпадала під дію статті 125 КК України, зважаючи на рішення заявниці як потерпілої сторони не підтримувати розгляд своєї скарги, матеріали справи мали бути направлені до іншого відділу поліції для вирішення питання, чи мало бути О.Л. пред'явлене обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення. Як вбачається, жодного подальшого рішення щодо цього інциденту ухвалено не було.

19. 11 листопада 2015 року заявниця звернулася до Рівненського міського відділу поліції зі скаргою на несплату О.Л. аліментів на утримання дітей. Вона надала довідку Державної виконавчої служби України про наявність в О.Л. заборгованості зі сплати аліментів за сім місяців. Вона стверджувала, що хоча О.Л. був офіційно безробітний, фактично він регулярно виконував різну тимчасову роботу і приховував свої доходи. Того ж дня за цим фактом було порушено кримінальне провадження.

20. Під час допиту в поліції (у грудні 2015 року) О.Л. визнав, що не сплачував аліменти на утримання дітей. Він пояснив, що не міг здійснювати необхідні виплати, оскільки був безробітний і не мав доходу. Він запевнив працівників поліції, що погасить заборгованість, щойно знайде джерело доходу та отримає необхідні кошти. Як вбачається, провадження щодо О.Л. згодом було або закрито, або залишене без подальшого розгляду.

21. 23 листопада 2015 року та 02 лютого 2016 року заявниця зверталася до поліції зі скаргами на знущання та жорстоке поводження з нею О.Л. вдома. У відповідь правоохоронні органи відвідували житло заявниці та О.Л. і проводили профілактичні бесіди.

22. 23 лютого 2016 року заявниця знову звернулася до поліції, поскаржившись, що О.Л. агресивно поведився, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння.

23. 12 березня 2016 року заявниця повторно звернулася до поліції, поскаржившись на знущання з боку її чоловіка. Як зазначено у висновку поліції від 16 березня 2016 року, після цього звернення працівники поліції провели ще одну перевірку та винесли ще одне усне попередження О.Л.

24. 18 березня 2016 року начальник Рівненського міського відділу поліції вирішив, що дії О.Л. 23 лютого 2016 року (він ображав і погрожував заявниці та порізав ножом ковдру) могли кваліфікуватися як психологічне насильство. Він пред'явив О.Л. обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею

173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) – вчинення насильства в сім'ї, та передав справу до Рівненського міського суду. Як вбачається, жодного подальшого рішення за висновком поліції ухвалено не було.

25. 14 березня 2016 року заявниця поскаржилася до Рівненського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – центр соціальних служб), що її чоловік часто агресивно поведився у стані алкогольного сп'яніння, і попросила їхньої допомоги у пошуку конструктивного рішення.

26. У період з 14 до 22 березня 2016 року група спеціалістів центру соціальних служб здійснила оцінку потреб сім'ї заявниці, під час якої відвідала її квартиру та поспілкувалася з трійнятами. Згідно із записами розмови одна з дівчат сказала, що любила обох своїх батьків, проте в неї з'являлася дуже сильна тривожність, коли її батько приходив додому п'яний і починав суперечки з її матір'ю. Інша дівчинка зазначила, що не поважала свого батька та ненавиділа, коли він приходив додому п'яний. Третя дівчинка зазначила, що любила свою маму та намагалася уникати розмов про свого батька. Згідно з подальшими записами спеціалісти соціальної служби не змогли поговорити з О.Л., оскільки під час їхніх візитів його не було вдома. Їхні спроби призначити з ним окрему зустріч виявилися безуспішними, оскільки він або не відповідав на дзвінки, або відмовлявся зустрічатися зі спеціалістами центру соціальних служб, повідомляючи, що був дуже зайнятий на роботі. За результатами оцінки центр соціальних служб склав акт, в якому вказувалося, що загалом дітям були забезпечені умови, необхідні для їхнього виховання. Однак їхній батько нехтував своїми батьківськими обов'язками та конфліктував з матір'ю, що лякало та засмучувало дітей. Заявниці було запропоновано соціальний супровід, від якого вона тоді відмовилася.

27. 24 березня 2016 року центр соціальних служб звернувся до поліції з проханням вжити заходів щодо ситуації у сім'ї заявниці, зокрема провести профілактичну бесіду з О.Л. і встановити, чи були наявні підстави для притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення насильства у сім'ї.

28. 05 квітня 2016 року інспектор поліції, якому було доручене це завдання, повідомив, що не зміг зв'язатися з О.Л. для призначення зустрічі.

29. У квітні 2016 року працівники початкової школи, де навчалися трійнята – директор, шкільний психолог і класний керівник дівчат – повідомили центр соціальних служб, що загалом дівчата достатньою мірою були залучені до шкільного та соціального життя. Однак середовище у їхній сім'ї було несприятливим. Дівчата повідомили, що їхні батьки часто сварилися. У них були хороші та довірливі стосунки з їхньою матір'ю та родичами по материнській лінії. Щодо їхнього батька дівчата повідомили про проблеми з довірою до нього і вважали, що він

часто приділяв мало уваги пов'язаним з ними питанням. Вони регулярно бачили його у стані алкогольного сп'яніння і боялися його зовнішнього вигляду, а також його непередбачуваної, інколи агресивної поведінки. Працівникам не було відомо про випадки жорстокого поводження батька з дівчатами. Однак працівники вважали, що внаслідок поєднання його пасивного ставлення та спалахів насильства до матері дівчата стали потерпілими від «психологічного насилля».

30. 13 квітня 2016 року заявниця звернулася з новою скаргою до поліції, стверджуючи, що того дня близько 22 год. 00 хв. в О.Л. був новий спалах насильства: він ображав її нецензурною лайкою, погрожував і штовхав її.

31. 18 квітня 2016 року Обласне бюро судово-медичної експертизи Рівненської обласної ради засвідчило, що у заявниці були крововиливи на правому зап'ясті, руці та нозі, а також розтяг апоневрозу на правій нозі.

32. 05 липня 2016 року у зв'язку з поведінкою О.Л. 13 квітня 2016 року Рівненський міський суд визнав його винним у вчиненні насильства у сім'ї у розумінні статті 173-2 КУпАП. О.Л., який брав участь у судовому засіданні, визнав свою вину у вчиненні відповідного правопорушення. Оскільки сторони вже владнали всі існуючі між ними суперечності, суд також вважав можливим звільнити О.Л. від адміністративної відповідальності за вчинене правопорушення та з огляду на прохання заявниці оголосити лише усне зауваження.

33. Тим часом 22 червня 2016 року заявниця звернулася до Рівненського міського суду з цивільним позовом, вимагаючи виселити О.Л. з їхньої квартири. Посилаючись на статтю 116 Житлового кодексу України, вона стверджувала про неможливість проживання разом з О.Л., оскільки він систематично зловживав спиртними напоями, погано поводився, погрожував і знущався з неї та дітей, не поважав їхні інтереси, а також у нього бували спалахи насильства. Продовження співжиття з ним означало б, що їй та її дітям, які були неповнолітніми, постійно загрожуватиме психологічне та фізичне насильство. Заявниця також стверджувала, що виселення не поставило б О.Л. у складне становище, оскільки він та його мати були співвласниками квартири у цьому ж місті.

34. Під час засідання щодо розгляду позову про виселення троє допитаних судом свідків (сестра заявниці та двоє друзів) підтвердили версію події заявниці та засвідчили, що О.Л. зловживав спиртними напоями та погано поводився з колишньою дружиною та дітьми. На противагу, троє інших свідків (брат О.Л. і двоє осіб, які були або його друзями, або родичами) зазначили, що ініціатором конфліктів була заявниця, яка хотіла позбутися О.Л. для отримання повного контролю над квартирою. Ці свідки також стверджували, що О.Л. дбав про дітей і був турботливим батьком.

35. Для обґрунтування своїх доводів О.Л. також надав дві характеристики. Перша була від правління об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, в якому знаходилась їхня із заявницею квартира. У характеристиці було зазначено, що жодних скарг на О.Л. від мешканців будинку ніколи не надходило. Друга характеристика була надана товариством з обмеженою відповідальністю «Р.», в якій зазначалося, що О.Л., один з їхніх незалежних підрядників, високо цінувався як старанний будівельник і хороший член команди.

36. Заявниця надала документи щодо всіх її попередніх скарг на знущання та насильство, а також нову довідку Державної виконавчої служби України, в якій зазначалося про наявність в О.Л. на той момент заборгованості зі сплати аліментів на утримання дітей за вісімнадцять місяців.

37. 04 квітня 2017 року Рівненський міський суд задовольнив позов заявниці та ухвалив виселити О.Л. У своєму рішенні суд, зокрема, зазначив:

«... Суд, заслухавши пояснення [сторін та їхніх представників], [та] свідків ..., [та] дослідивши письмові докази по справі, приходить до наступних [висновків]:

...

... відповідач зловживає спиртними напоями, постійно влаштовує скандали та конфлікти, [та] принижує [заявницю], свідками чого стають діти. [Відповідач] поводить себе агресивно, [та] погрожує позивачу фізичною розправою. [Позивачу] з малолітніми дітьми іноді доводиться ночувати у знайомих, оскільки вони побоюються залишатися вдома з відповідачем. Позивач неодноразово зверталася до правоохоронних органів за захистом своїх прав та прав малолітніх дітей. ... До відповідача ... застосовувались міри реагування у вигляді профілактичних бесід та попереджень про недопустимість здійснення насильства в сім'ї, а постановою Рівненського міського суду від 05 липня 2016 року [його] визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 [КУпАП]. Також відносно відповідача порушено кримінальну справу за нанесення позивачу легких тілесних ушкоджень за статтею 125 [КК України].

Застосовані [до відповідача] міри впливу не дали належного результату...»

38. О.Л. подав апеляційну скаргу. Він стверджував, що заявниця провокувала сварки, щоб розлучити його з дітьми та отримати матеріальну вигоду від квартири. З тієї ж причини вона перебільшувала ситуацію і подавала спірні скарги, які містили непідтверджені доказами обвинувачення. До того ж стаття 116 Житлового кодексу України передбачала виселення наймача, чий неправомірні дії носили систематичний характер, якщо менш суворі заходи, застосовані до наймача, виявилися безрезультатними. У його справі не було доказів систематичного порушення правил, а декілька свідків надали показання на його користь. Хоча певні сварки інколи мали місце, всі докази проти нього стосувалися або 2011 або 2015 – 2016 років. Жодних нових доказів будь-яких сварок між ним та його колишньою дружиною надано не

було. Щодо квартири, співвласником якої він був, то у цій квартирі проживала його мати та сім'я його брата, і тому місця для нього там не було.

39. 14 червня 2017 року Апеляційний суд Рівненської області скасував рішення міського суду та відмовив у задоволенні позову заявниці, встановивши відсутність підстав для застосування такого радикального заходу як виселення, а також вказав на недотримання умов, передбачених статтею 116 Житлового кодексу України. У відповідній частині рішення суду зазначено:

«З матеріалів справи вбачається, що позивач неодноразово викликала поліцію за адресою і звинувачувала відповідача у вчиненні неправомірних дій щодо неї та членів сім'ї, однак факт систематичного порушення [О.Л.] правил спільного співжиття та притягнення до відповідальності [у зв'язку з цим] не підтверджено.

...

Одні лише факти звернення у відповідні органи зі скаргами на порушення правил співжиття без застосування до винного заходів впливу цими органами не є підставою для виселення.

Оцінивши кожен доказ окремо та в їх сукупності, колегія суддів приходить до висновку, що докази подані сторонами, свідчать про наявність неприязних, конфліктних відносин між членами колишнього подружжя.

За таких обставин колегія суддів вважає, що підстав для застосування до відповідача крайнього заходу впливу – виселення – недостатньо. Разом з тим, колегія суддів вважає за необхідне попередити [О.Л.] про необхідність змінити ставлення до правил спільного співжиття з колишніми членами своєї сім'ї [після розлучення]. ...»

40. Заявниця подала касаційну скаргу. Зокрема, вона стверджувала, що О.Л. уже визнавали винним у вчиненні насильства в сім'ї під час адміністративного провадження та притягували до відповідальності на підставі статті 125 КК України за вчинення кримінального правопорушення – нанесення їй тілесних ушкоджень. Вона стверджувала, що О.Л. не виправив своєї поведінки чи ставлення, і спільне проживання з ним піддавало її та дітей значному ризику знущання та насильства. Вона також повторила, що у нього було інше житло.

41. 20 серпня 2018 року Верховний Суд залишив касаційну скаргу заявниці без задоволення, підтримавши висновки апеляційного суду.

42. 11 жовтня 2018 року ця постанова була надіслана заявниці поштою.

43. 28 травня 2019 року заявниці, О.Л., їхнім дочкам і сину заявниці відповідно до національної програми, яка дозволяє захищеним наймачам стати власниками свого житла, було надано право власності на квартиру.

44. Наразі вони усі досі разом проживають у квартирі.

45. У грудні 2019 року заявниця звернулася з новою скаргою на О.Л. у зв'язку зі ще одним спалахом насильства.

46. 26 листопада 2019 року заявниця також звернулася з позовом про позбавлення О.Л. його батьківських прав стосовно трійнят, стверджуючи, що він систематично нехтував їхніми потребами та уникав сплати аліментів на утримання дітей. Це провадження наразі триває.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

I. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кримінальний кодекс України (2002 року)

47. Відповідна частина статті 125 Кодексу передбачає:

Стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження

«1. Умисне легке тілесне ушкодження – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року. ...»

В. Кодекс України про адміністративні правопорушення (1984 року)

48. Відповідне положення Кодексу України, стаття 173-2, у редакції, чинній на момент подій, передбачало:

Стаття 173-2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми

«Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, [та] непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї

громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. ...»

С. Житловий кодекс України (1983 року)

49. Відповідна частина статті 116 Кодексу передбачає:

Стаття 116. Виселення без надання ... іншого жилого приміщення

«Якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, ... систематичним порушенням правил ... співжиття роблять неможливим для інших [осіб у жилому приміщенні] проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявились безрезультатними, виселення винних на вимогу ... заінтересованих осіб проводиться без надання іншого жилого приміщення. ...»

Д. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII; далі – Закон України «Про домашнє насильство»)

50. Закон України «Про домашнє насильство» 2017 року набрав чинності 07 січня 2018 року, замінивши попередній Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 року). Відповідно до статті 5 Закону України цілі державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству були визначені так:

«1. Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

2. Основними напрямками реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- 1) запобігання домашньому насильству;
- 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;
- 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.»

51. Закон України передбачав, *inter alia*, створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (стаття 16), а також низку «спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству» для розгляду скарг потерпілих. Ці заходи включали, зокрема терміновий заборонний припис поліції; обмежувальний припис суду; взяття на профілактичний облік кривдника; та направлення кривдника на проходження спеціальної корекційної програми (статті 24 – 28).

Е. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1985 року № 2 «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України»

52. Відповідна частина Постанови передбачає:

«17. При вирішенні справ про виселення [порушених] на підставі статті 116 [Житлового кодексу України] осіб, які систематично порушують правила співжиття і роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі або будинку, слід виходити з того, що при тривалій антигромадській поведінці виселення винного може статися і при повторному порушенні, якщо раніше вжиті заходи попередження або громадського впливу не дали позитивних результатів. [Заходи, які слід враховувати, включають]..., зокрема, заходи попередження, що застосовуються судами, прокурорами, органами внутрішніх справ, [або] адміністративними комісіями виконкомів, а також заходи громадського впливу, вжиті на зборах жильців будинку чи членів ЖБК, ... й [також вжиті] іншими громадськими організаціями [які діють] за місцем роботи або проживання відповідача (незалежно від прямих вказівок з приводу можливого виселення). ...»

Ф. Відповідна національна практика щодо обмежувальних приписів суду

1. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі № 607/10122/19

53. У своїй постанові в зазначеній справі Верховний Суд, зокрема, зазначив:

«У квітні 2019 року [заявниця] звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно [її колишнього чоловіка]. ... [Вона] зазначила, що [відповідач] протягом тривалого часу застосовує до неї та неповнолітньої дитини психологічне, [та] фізичне насильство, що виявляється у постійних погрозах, залякуванні, цькуванні, застосовує фізичну силу, а також вчиняє перешкоди у користуванні [кімнатою у гуртожитку, в якій вони троє проживали].

... [заявниця] просила видати обмежувальний припис стосовно [відповідача] строком на шість місяців, ... зокрема шляхом ...безперешкодного користування [нею та її неповнолітнім сином] вказаною кімнатою та заборонення йому перебувати [або проживати] ...у вказаній кімнаті.

...

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

...

У справі, що переглядається, встановлено, що між [заявницею] та [відповідачем] існують неприємні відносини, часто виникають конфліктні ситуації з приводу проживання та користування кімнатою в гуртожитку ...

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»

[Відповідач] визнав ту обставину, що він не має наміру допускати свою колишню дружину ... та їх неповнолітнього сина до користування кімнатою ...

Установивши вказані обставини, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для видачі обмежувального припису [відповідачу] щодо усунення перешкод заявниці та неповнолітньому сину у користуванні житлом, а також речами побутового вжитку, які знаходяться в спірній кімнаті. Також суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про відсутність підстав для ... заборони [відповідачу] перебувати [або проживати] в кімнаті ..., оскільки [заявниця] не надала беззаперечних доказів на підтвердження вчинення [відповідачем] домашнього насильства ...»

2. Постанова Верховного Суду від 28 квітня 2020 року у справі № 754/11171/19

54. У своїй постанові у вказаній справі Верховний Суд, зокрема, зазначив:

«У липні 2019 року [заявниця] звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису щодо [її колишнього чоловіка] у зв'язку з тим, що останній систематично вчиняє насильницькі дії відносно неї та дітей, морально її принижує. Ці діяння мають характер мордувань і поєднані з фізичним, психологічним та сексуальним насильством. ...

...

При вирішенні питання щодо застосування такого заходу суд ... має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою [кривдника].

Тому висновок [судів нижчих інстанцій] про неможливість задоволення вимог постраждалої щодо ... тимчасового обмеження прав [відповідача] на [користування] квартирою, в якій він є співвласником, ... є помилковим, оскільки позбавляє позивача гарантій ... які передбачені [Законом України «Про домашнє насильство»].

У цій справі суди [нижчих інстанцій] ... зробили висновок, що існує високий рівень вірогідності [повторного вчинення домашнього насильства] ...

За таких обставин колегія суддів ... вважає, що вимоги [заявниці] ... щодо заборони [відповідачу] перебувати ... у квартирі ... [та] заборони йому наблизитися на визначену відстань до двох кілометрів до [квартири], підлягають задоволенню.»

II. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

55. Стислий виклад відповідних міжнародних документів наведений в рішенні у справі «Володіна проти Росії» (*Volodina v. Russia*), заява № 41261/17, пункти 51 – 60, від 09 липня 2019 року).

56. У своїй Рекомендації Rec(2002)5 від 30 квітня 2002 року про захист жінок від насильства Комітет міністрів Ради Європи зазначив, *inter alia*, що держави-члени мають впроваджувати, розробляти та/або вдосконалювати у разі необхідності національну політику, спрямовану

на боротьбу з насильством, ґрунтуючись на принципах: максимальної безпеки та захисту потерпілих, підтримки та допомоги, внесення змін до кримінального та цивільного законодавства, підвищення рівня обізнаності громадськості, підготовки спеціалістів, які стикаються з проблемами застосування насильства щодо жінок, та профілактики.

57. Щодо домашнього насильства Комітет міністрів рекомендував державам-членам кваліфікувати всі форми насильства у сім'ї як кримінальні правопорушення та передбачати можливість вжиття заходів, *inter alia*, для: надання суду можливості застосовувати тимчасові заходи, спрямовані на захист потерпілих; забороняти правопорушнику контактувати, спілкуватися з потерпілою або наближатися до неї, проживати або заходити до визначеного місця; карати за всі випадки недотримання заходів, накладених на правопорушника; та визначати обов'язкову послідовність дій для працівників поліції, а також медичних і соціальних служб.

III. ДОКУМЕНТИ ЩОДО СИТУАЦІЇ З НАСИЛЬСТВОМ СТОСОВНО ЖІНОК В УКРАЇНІ

58. Конвенція Ради Європи про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству (далі – Стамбульська конвенція) була підписана Україною 07 листопада 2011 року, однак досі не ратифікована. 14 листопада 2017 року пан Н. Муйжнієкс, Комісар з прав людини Ради Європи, надіслав листа пану А. Парубію, Голові Верховної Ради України, закликавши його посприяти процесу ратифікації Стамбульської конвенції. У листі, зокрема, було зазначено:

«Під час моїх візитів до країни мені висловили декілька заперечень та/або хибних уявлень про Конвенцію. Ці аргументи можна узагальнити так і протиставити їм наступне:

– Заперечення щодо використання слова «гендер» через його передбачуваний «ідеологічний» підтекст. Поняття гендеру чітко визначено у Конвенції, де зазначається, що, хоча поняття «стать» стосується біологічних характеристик, які визначають людей як жінок і чоловіків, гендер «означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків». Це визначення також використовується Комітетом з ліквідації дискримінації жінок та іншими органами ООН. Це поняття також дотичне визначенню «гендерні стереотипи».

– Деякі критики визнають, що насильство стосовно жінок є проблемою, однак бажають унеможливити оспорування владою традиційних гендерних ролей та стереотипів у зв'язку з культурним переконанням, що чоловіки та жінки мають відігравати різні ролі як у суспільному житті, та і в сім'ї. Цей підхід обмежує жінок стереотипною роллю матері, суть якої зводиться до народження та перебуванні вдома для турботи про дітей.

– Інші пішли ще далі, стверджуючи, що Стамбульську конвенцію не слід ратифікувати, оскільки це поставить під загрозу суспільство із традиційними сім'ями. Я хотів би запевнити всіх у відсутності такої небезпеки, оскільки всі

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»

заходи, передбачені Стамбульською конвенцією, посилюють сімейні основи та зв'язки, тим самим запобігаючи та долаючи основну причину руйнування сімей, тобто насильство.

– Ще одне критичне зауваження щодо Конвенції стосується начебто її «необґрунтованої» уваги до жінок, тоді як і чоловіки також можуть бути потерпілими від насильства. Проте дані, зібрані в різних країнах-членах Ради Європи, у тому числі в Україні, вказують, що в переважній більшості випадків домашнього насильства об'єктами насильства з боку чоловіків є саме жінки. Загалом, як показують численні дослідження, жінки та дівчата перебувають у зоні підвищеного ризику за рівнем гендерно-зумовленого насильства на відміну від чоловіків, а також що спрямоване проти жінок насильство залишається широко поширеним явищем. Слід також наголосити, що згідно із Стамбульською конвенцією як чоловіки, так і діти теж можуть бути потерпілими від домашнього насильства, і це теж слід враховувати.

Стамбульська конвенція спрямована на викорінення насильства стосовно жінок і домашнього насильства, тим самим передбачаючи створення комплексної системи ефективної боротьби з такими явищами. Якщо кожен буде поважати основоположні права на життя, безпеку, свободу, гідність, фізичну та духовну недоторканість, від усіх цих заходів отримають зиск як окремі потерпілі та сім'ї, так і суспільство у цілому.

Я був би вдячний за доведення суті мого листа до відома всіх депутатів Верховної Ради України, і я з нетерпінням очікую інформацію про стан ратифікації документу».

59. У березні 2017 року у своїх Заключних зауваженнях до восьмої періодичної доповіді України Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) зазначив, зокрема, таке:

«26. Комітет як і раніше стурбований збереженням у політичному дискурсі, засобах масової інформації та у суспільстві глибоко укорінених патріархальних поглядів і дискримінаційних стереотипів щодо ролі та обов'язків жінок і чоловіків у сім'ї, які увічнюють підлегле становище жінок у сім'ї та суспільстві, що, зокрема, відображається на виборі жінок у сфері освіти і професійної діяльності, виражається їхньою обмеженою участю в політичному та громадському житті, їхньою нерівною участю на ринку праці і нерівним становищем у сімейних стосунках. Комітет нагадує, що такі дискримінаційні стереотипи є також ключовими причинами насильства щодо жінок, і висловлює стурбованість у зв'язку з тим, що до теперішнього часу держава-учасниця не вживала постійних заходів для зміни або усунення дискримінаційних стереотипів і негативних традиційних підходів.

...

29. Посилаючись на свою загальну Рекомендацію № 19 (1992) про насильство щодо жінок, Комітет рекомендує державі-учасниці:

(а) ... прискорити ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству [Стамбульська конвенція];

(б) Прийняти всеосяжні заходи щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та дівчат і забезпечити, щоб винні притягувалися до відповідальності та несли належне покарання; ...»

60. Згідно з дослідженням, проведеним ОБСЄ щодо насильства над жінками в Україні (2018 рік), більшість опитаних жінок були стурбовані цим питанням, водночас 64% сказали, що насильство було поширеним явищем. Деякі ключові висновки та рекомендації дослідження були такими:

«...Рівень VAW (насильства над жінками) дуже високий, однак жінки неохоче повідомляють про нього або недостатньо активні в пошуку допомоги.

В Україні більш ніж чверть жінок (26%) зазнала фізичного й/або сексуального насильства з боку нинішнього або попереднього партнера. Дві третини жінок (65%) пережили психологічне насильство з боку інтимного партнера, що значно перевищує відповідний середній показник ЄС у 43% і вище за показник будь-якої країни ЄС. Проте лише 7% жінок, постраждалих від насильства з боку нинішнього партнера, і 12% жінок, постраждалих від насильства з боку попереднього партнера, повідомили про такі випадки в поліцію. Зважаючи на те, що 52% жінок, постраждалих від насильства з боку інтимного партнера, зазнали фізичних наслідків у результаті пережитого ними найсерйознішого інциденту насильства, то, ймовірно, про більшість інших серйозних випадків насильства не повідомляють.

Учасниці якісного дослідження вважали психологічне насильство нормальним явищем, також 26% жінок вважали домашнє насильство особистою справою. Експерти, з якими проводилося обговорення в рамках цього дослідження, зазначили, що існує колективна толерантність до насильства, а жінки, які брали участь у дослідженні, зауважили, що почуття сорому стає перешкодою для повідомлення про насильство. Щодо насильства з боку нинішнього партнера, то більше ніж чотири жінки з п'яти (81%), які вказали про пережитий випадок найсерйознішого інциденту, не зверталися до поліції або будь-якої іншої організації, така сама ситуація і щодо 67% жінок, які постраждали від насильства з боку попереднього партнера, а також 52% жінок, які постраждали від іншої, ніж партнер, особи.»

61. Публікація Міністерства внутрішніх справ Великої Британії *«Інформаційна записка щодо державної політики та ситуації з насильством за гендерною ознакою в Україні (травень 2018 року)»* містила, зокрема, таку інформацію:

«4.2.3. ... Катерина Левченко, президент ГО «Ла Страда-Україна», надала статистичні дані, зібрані за результатами опитування працівників поліції та прокуратури, аналізу судових рішень у справах щодо насильства над жінками та насильства у сім'ї. 10% прокурорів, 11% суддів, 12% працівників поліції виправдовують певні випадки насильства у сім'ї. 39% працівників системи кримінального правосуддя вважають домашнє насильство особистою справою, 60% звинувачують у сексуальному насильстві його жертв.

Під час судового розгляду справ про домашнє насильство 77% прокурорів, 81% працівників поліції та 84% суддів вважають ... першочерговим завданням примирення [між] партнерами та збереження сім'ї, водночас випадок насильства недооцінюється і вважається незначною суперечкою.

Суди часто розглядають випадки насильства з формальної точки зору. Результати спостереження за 77 судовими засіданнями свідчать, що середня тривалість засідань становить від 4 до 23 хвилин. Правопорушники не

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»

з'являються до судів. Лише кожен 6-й нападник з'явився у судові засідання. Це часто призводить до перенесення засідань. ...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявниця скаржилася, що відмова національних судів виселити О.Л. піддала її та її дітей постійному ризику залякування та насильства. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. ...»

A. Прийнятність

63. Уряд не висловив жодних заперечень щодо прийнятності цієї скарги.

64. Суд зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

(a) Заявниця

(i) Інформація щодо ситуації з насильством за гендерною ознакою в Україні

65. Заявниця стверджувала, що проблема домашнього насильства була широко поширена в українському суспільстві, яке демонструвало високий рівень толерантності до цього явища.

66. Вона зазначила, що згідно з дослідженням, проведеним дослідницькою компанією «GfK» на замовлення Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) у 2014 році, кожна п'ята українська жінка віком від п'ятнадцяти до сорока дев'яти років (19%) зазнала фізичного насильства після того, як їй виповнилося п'ятнадцять років. Приблизно половина потерпілих від фізичного насильства – 9% – зазнали фізичного насильства щонайменше один раз за останні дванадцять місяців до проведення дослідження.

67. Згідно з інформацією прес-центру Національної поліції України у 2018 році українська поліція отримала від жінок 89,5 тисяч скарг про домашнє насильство.

68. Згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень у період з січня до серпня 2019 року було ухвалено судові рішення у п'ятдесяти восьми кримінальних справах щодо домашнього насильства. У двадцяти трьох із цих справ суди затвердили угоду про примирення між потерпілим та обвинуваченим. У решти тридцяти п'яти справах суди ухвалили рішення по суті, обравши такі покарання: позбавлення волі (дві справи); звільнення від відбування покарання з іспитовим строком (п'ять справ); обмеження волі або короткостроковий арешт (сім справ); і громадські роботи (двадцять справ). На практиці у переважній більшості справ нападнику дозволяли «відбувати його покарання» в домашніх умовах, де він мав тісний контакт з потерпілою, якій загрожувало подальше насильство.

(ii) Доводи щодо особистого становища заявниці

69. Заявниця стверджувала, що перед зверненням із позовом про виселення вона протягом багатьох років страждала через сварки, які влаштовував О.Л., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, а також його спалахи насильства, і подала позов лише після того, як попередження та інші заходи, вжиті органами державної влади у відповідь на окремі інциденти, не дали відчутних результатів. Вона стверджувала, що у деяких випадках під тиском відмовлялася від своїх скарг на О.Л.; органи державної влади не хотіли розслідувати їх і переконували заявницю, що примирення з колишнім чоловіком та закриття справи були в її власних інтересах.

70. Однак через те, що випадки насильства продовжували траплятися, зрештою заявниця була змушена звернутися із позовом про виселення О.Л., оскільки це був єдиний ефективний спосіб захистити безпеку та права себе і своїх дітей. Заявниця стверджувала, що в її справі національні суди не забезпечили справедливий баланс між її інтересами та інтересами її дітей, з одного боку, та інтересами її колишнього чоловіка, з іншого. Зокрема, суди застосували надмірно формалістичний підхід під час визначення, чи були неправомірні дії О.Л. систематичними, а також під час врахування важливості попереджень та інших заходів, вжитих органами державної влади через його спалахи насильства. Також, суди не врахували, що О.Л. був співвласником іншого житла, а заявниця була жінкою з інвалідністю та самотньою матір'ю і одноосібно опікувалася чотирма дітьми. Заявниця наголосила, що фактично спірна квартира була надана органами місцевого самоврядування насамперед для дітей, а головним у її справі був інтерес дітей зростати в умовах безпеки та захисту.

71. Заявниця також зазначила, що була вдячна органам місцевого самоврядування за надання їй та її дітям можливості стати власниками спірної квартири у 2019 році. Проте вона не з власної волі погодилася, щоб О.Л. став співвласником квартири. Оскільки її позов про виселення

не був задоволений, і він залишився законним мешканцем квартири, згідно із законодавством було неможливо отримати право власності на квартиру без його участі.

72. Заявниця також стверджувала, що їй знадобилося близько двох років, щоб обґрунтувати свій позов про виселення у національних судах. Остаточна відмова у задоволенні цього позову після докладання нею таких значних зусиль дала О.Л. відчуття повної безкарності, і піддало її та дітей ще більшому ризику повторного психологічного знущання та погрозам фізичної розправи. У зв'язку з цим заявниця зазначила, що зрештою була змушена звернутися з новою скаргою на О.Л. і позовом про позбавлення його батьківських прав. На момент подання нею цих зауважень зазначене провадження все ще тривало.

(b) Уряд

73. Уряд стверджував, що у справі заявниці не було порушено позитивного обов'язку, передбаченого статтею 8 Конвенції. Він вважав, що національні органи влади вжили всіх необхідних заходів для захисту заявниці та її дітей від домашнього насильства.

74. Зокрема, працівники поліції та соціальних служб оперативно реагували на її скарги щодо спалахів насильства О.Л., порушуючи провадження, виносячи попередження та пропонуючи соціальний супровід. Уряд зауважив, що заявниця не скаржилася до Суду стосовно реагування цих органів державної влади на її твердження про домашнє насильство, що, на думку Уряду, означало визнання нею ефективності такого реагування. Крім того, саме заявниця неодноразово просила звільнити О.Л. від відповідальності, відмовляючись від своїх скарг, і відхилила пропозицію психологічного консультування, тим самим перешкодивши компетентним органам державної влади здійснити їхні стримуючі повноваження.

75. У будь-якому випадку, навіть припустивши, що незважаючи на зазначене, держава також мала позитивний обов'язок запровадити цивільно-правовий засіб юридичного захисту, цей обов'язок було належним чином виконано. Стаття 116 Житлового кодексу України, на підставі якої заявниця подала свій позов про виселення О.Л., в принципі була належним засобом юридичного захисту в її справі. Заявниці не вдалося домогтися задоволення її вимог під час провадження на національному рівні, оскільки вона не обґрунтувала свою справу фактами. Зокрема, вона не довела, що О.Л. був винен у вчиненні постійних і непоправних порушень, які досягли такого рівня суворості, що співжиття з ним було неможливим для неї. Отже, заявниця не дотрималася встановлених законодавством умов для застосування процедури виселення, та апеляційний суд правильно забезпечив баланс між інтересом заявниці у виселенні О.Л. та його інтересом у продовженні проживання у своєму житлі.

76. Уряд також зазначив, що після закінчення провадження про виселення заявниці, О.Л. та їхні діти звернулися зі спільною заявою до органів місцевого самоврядування для надання їм права власності на спірну квартиру. На думку Уряду, співпраця заявниці та О.Л. у цьому питанні становила ще один доказ, що їхнє спільне проживання не було об'єктивно нестерпним.

2. Оцінка Суду

77. Насамперед Суд зазначає, що, як зауважив Уряд, у цій справі заявниці не скаржиться на якість загального реагування національних органів влади на її скарги про домашнє насильство. Вона скаржиться лише, що національні суди відмовилися виносити рішення про виселення її колишнього чоловіка, стверджуючи, що ця відмова піддала її та її неповнолітніх дітей ризику подальшого знущання з боку О.Л. (див. для порівняння та в якості протилежного прикладу рішення у справі «Б. проти Республіки Молдова» (*B. v. the Republic of Moldova*), заява № 61382/09, пункти 31 та 62, від 16 липня 2013 року). Тому в цій справі Суд не має перевіряти якість застосовної нормативно-правової та адміністративної бази в цілому. По суті він зосередиться на результатах розгляду судами, що спеціалізуються на розгляді цивільних справ, позову заявниці про виселення з огляду на послідовні скарги про домашнє насильство, наявність яких не оспорується.

78. Суд повторює, що питання домашнього насильства, яке може проявлятися у різних формах – від застосування фізичної сили до сексуального, економічного, емоційного або словесного насильства – виходить за межі обставин конкретної справи. Це загальна проблема, яка тією чи іншою мірою стосується всіх держав-членів, і не завжди очевидна, оскільки часто має місце у контексті особистих стосунків або закритих соціальних систем (див. згадане рішення у справі «Володіна проти Росії» (*Volodina v. Russia*), пункт 71). Хоча це явище може найчастіше стосуватися жінок, Суд визнає, що чоловіки також можуть бути потерпілими від домашнього насильства і насправді прямо чи опосередковано діти теж часто стають жертвами. У зв'язку з цим під час розгляду цієї справи Суд враховуватиме серйозність відповідної проблеми (див. рішення у справі «Опуз проти Туреччини» (*Opuz v. Turkey*), заява № 33401/02, пункт 132, ЄСПЛ 2009).

79. У різних справах, залежно від їхніх індивідуальних обставин, Суд раніше розглядав питання домашнього насильства за статтями 2, 3, 8 та 14 Конвенції (див., зокрема, рішення у справі «Талпіс проти Італії» (*Talpis v. Italy*), заява № 41237/14, пункт 100, від 02 березня 2017 року). У всіх цих справах Суд встановив, що згідно з Конвенцією органи державної влади мають позитивний обов'язок запровадити та застосовувати належну нормативно-правову базу, що надаватиме ефективний захист від актів домашнього насильства (див., серед інших

джерел, рішення у справах «Беваква і С. проти Болгарії» (*Bevacqua and S. v. Bulgaria*), заява № 71127/01, пункт 65, від 12 червня 2008 року; «А. проти Хорватії» (*A. v. Croatia*), заява № 55164/08, пункт 60, від 14 жовтня 2010 року та «Хайдуова проти Словаччини» (*Hajduová v. Slovakia*), заява № 2660/03, пункт 46, від 30 листопада 2010 року).

80. У зв'язку з цим Суд постановив, зокрема, що якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів домашнього насильства над нею чи інших видів знущання, якими б незначними не були окремі епізоди, національні органи влади зобов'язані оцінити ситуацію загалом, у тому числі й загрозу продовження аналогічних подій (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ірина Смірнова проти України» (*Irina Smirnova v. Ukraine*), заява № 1870/05, пункти 71 і 89, від 13 жовтня 2016 року). Серед іншого, ця оцінка має належним чином враховувати особливу вразливість потерпілих – які часто емоційно, економічно чи іншим чином залежать від своїх нападників, а також психологічний ефект, який може мати загроза повторного знущання, залякування та насильства на повсякденне життя потерпілого (див., *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Хайдуова проти Словаччини» (*Hajduová v. Slovakia*), пункт 46 та «Ірина Смірнова проти України» (*Irina Smirnova v. Ukraine*), там само). Якщо встановлено, що конкретна особа була постійним об'єктом знущань, і є вірогідність продовження жорстокого поводження, окрім реагування на конкретні інциденти, органи державної влади повинні вжити належні заходи загального характеру для протидії основній проблемі та запобіганню майбутньому жорсткому поводженню (див. рішення у справі «Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), заява № 41526/10, пункти 92 і 93 та 147 – 149, ЄСПЛ 2012 та згадане рішення у справі «Ірина Смірнова проти України» (*Irina Smirnova v. Ukraine*), там само).

81. У цій справі заявниця надала достовірні твердження, що протягом тривалого періоду часу вона зазнавала фізичного насильства, залякування та отримувала погрози від колишнього чоловіка О.Л., з яким досі спільно проживає у квартирі. Ці події вплинули на її фізичну та моральну недоторканість, і тому вони стосуються сфери приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції (див. для порівняння згадане рішення у справі «Хайдуова проти Словаччини» (*Hajduová v. Slovakia*), пункт 49; та рішення у справі «Єремія проти Республіки Молдова» (*Eremia v. the Republic of Moldova*), заява № 3564/11, пункт 73, від 28 травня 2013 року та згадане рішення у справі «Б. проти Молдови» (*B. v. Moldova*), пункт 71). Так само ці події вплинули на її право на користування житлом, захищеним від насильства, яке також передбачене статтею 8 Конвенції (див., зокрема, рішення у справі «Калуча проти Угорщини» (*Kalucza v. Hungary*), заява № 57693/10, пункт 59, від 24 квітня 2012 року).

82. Суд бере до уваги той факт, що органи держаної влади, які були добре обізнані про ситуацію, декілька разів втручалися в окремі інциденти. Суд також зауважує, що заявниця, на думку якої ці заходи не вирішили ситуацію, звернулася з цивільним позовом на підставі статті 116 Житлового кодексу України, яка передбачає можливість виселення наймачів соціального житла за систематичні порушення. З огляду на конкретні факти цієї справи, формулювання статті 116 та пояснення Уряду Суд вважає, що цей цивільно-правовий засіб юридичного захисту в принципі міг виправити ситуацію, яка становила суть скарги заявниці, хоча не вбачається, що на відміну від обмежувального припису, він міг бути ефективним як невідкладний засіб (див. для порівняння згадане рішення у справі «Ірина Смірнова проти України» (*Irina Smirnova v. Ukraine*), пункти 95 – 99).

83. Суд також зазначає, що Рівненський міський суд, який розглядав позов заявниці в першій інстанції, дійсно ухвалив рішення на її користь. Згодом зазначене рішення було скасовано під час апеляційного провадження, по суті, на тій підставі, що виселення О.Л. становило б непропорційне втручання у його право на повагу до його житла (див. пункт 37). Отже, основним питанням для Суду у цій справі є визначення, чи було забезпечено цим рішенням справедливий баланс між відповідними конкуруючими інтересами (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пфайфер проти Австрії» (*Pfeifer v. Austria*), заява № 12556/03, пункт 38, від 15 листопада 2007 року та згадане рішення у справі «Б. проти Молдови» (*B. v. Moldova*), пункт 73). На цьому етапі Суд повторює, що саме національні суди мають вирішувати проблеми тлумачення національного законодавства, і Суд не може замінити їх у цьому питанні (див. рішення у справах «Зьодерман проти Швеції» [ВП] (*Söderman v. Sweden*) [GC], заява № 5786/08, пункт 102, ЄСПЛ 2013 та «Бельшан проти Румунії» (*Bălșan v. Romania*), заява № 49645/09, пункт 67, від 23 травня 2017 року). Проте надаючи національним судам значну свободу у виборі відповідних заходів, Суд зобов'язаний розглянути їхні висновки з точки зору Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Валюльєне проти Литви» (*Valiulienė v. Lithuania*), заява № 33234/07, пункт 76, від 26 березня 2013 року).

84. Суд уже зазначав у своїй практиці, що виселення є крайньою формою втручання у право особи на повагу до житла, гарантованого статтею 8 Конвенції (див., серед інших джерел, рішення у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» (*Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine*), заява № 30856/03, пункт 41, від 02 грудня 2010 року). Однак Суд також зазначав, що втручання національних органів влади в особисті права, передбачені статтею 8 Конвенції, може бути необхідним для захисту здоров'я та прав інших (див., серед інших джерел, *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Опуз проти Туреччини» (*Opuz v.*

Turkey), пункт 144; «Єремія проти Республіки Молдова» (*Eremia v. the Republic of Moldova*), пункт 52 та «Володіна проти Росії» (*Volodina v. Russia*), пункт 86). До того ж у контексті статті 2 Конвенції Суд зазначав, що у справах про домашнє насильство права нападників не можуть переважити права потерпілих, зокрема, на фізичну та психічну недоторканість (див., *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Опуз проти Туреччини» (*Opuz v. Turkey*), пункт 147 та «Талпіс проти Італії» (*Talpis v. Italy*), пункт 123).

85. Враховуючи аргумент Уряду, у цій справі стаття 116 Житлового кодексу України в принципі була ефективним засобом юридичного захисту у зв'язку зі скаргою заявниці з точки зору Конвенції. У контексті провадження про виселення, порушеного на підставі зазначеного положення законодавства, національні суди, які розглядали твердження заявниці, що в О.Л. періодично ставалися спалахи насильства під час суперечок удома, були зобов'язані оцінити достовірність її тверджень і ризик вчинення насильства у майбутньому, якщо сторони залишаються проживати під одним дахом. З наявних у Суду матеріалів не вбачається, що апеляційний суд чи Верховний Суд здійснили комплексну оцінку цих елементів.

86. Зокрема, як вбачається з рішення апеляційного суду, суд визнав, що справді мали місце певні порушення, і навіть вважав за необхідне «попередити [О.Л.] про необхідність змінити ставлення ...» (див. пункт 39). Хоча щодо О.Л. було порушено кримінальне та адміністративне провадження за фактом фізичного насильства над заявницею, а правоохоронні органи проводили з ним «профілактичні бесіди» та неодноразово виносили йому «попередження», суд, прийнявши до розгляду позов про виселення, встановив, що «факт систематичного порушення [О.Л.] правил спільного співжиття ... не підтверджено» (див. пункт 39; див. для порівняння згадане рішення у справі «Б. проти Молдови» (*B. v. Moldova*), пункт 74). На цьому етапі Суд повторює, що коли національні органи влади розглядають достовірні твердження про домашнє насильство, вони мають оцінити ситуацію в цілому, у тому числі ризик вчинення насильства у майбутньому. Як впливає із документів соціальних працівників і працівників міліції, О.Л. неодноразово ухилявся від спроб обговорити з ним ситуацію для досягнення належного врегулювання проблеми та запобігання ризику подальших спалахів насильства (див. пункти 26 і 28). Не вбачається, що апеляційний суд взяв це до уваги і спробував проаналізувати, чи існував ризик повторного вчинення насильства.

87. По суті апеляційний суд послався на той факт, що О.Л. ніколи не притягувався до відповідальності, не спробувавши проаналізувати основні причини такої ситуації, у тому числі випадки, коли органи державної влади не реагували на повідомлення про інциденти (див. пункти 10, 11, 18 та 24) або коли заявниця відмовлялася від своїх скарг

щодо дій, які могли становити серйозний злочин (див. пункти 18 та 32). На цьому етапі Суд зазначає, що через специфіку домашнього насильства випадки, коли потерпілі відмовляються від своїх скарг, є поширеним явищем (див., зокрема, згадані рішення у справах «Опуз проти Туреччини» (*Opuz v. Turkey*), пункти 138 і 139; «Володіна проти Росії» (*Volodina v. Russia*), пункт 99; та «Б. проти Молдови» (*B. v. Moldova*), пункт 54). Суд вважає, що така відмова не має звільняти національні органи влади від обов'язку оцінювати тяжкість ситуації з метою пошуку належного її врегулювання. До того ж автоматичне посилення на факт, що стверджували потерпілі відмовилися від своєї скарги без здійснення всебічного аналізу ризиків, з якими вони продовжують жити, є несумісним із обов'язком держав враховувати вразливість потерпілих від домашнього насильства під час виконання своїх позитивних обов'язків у цій сфері за статтями 3 та 8 Конвенції.

88. Суд також зазначає, що, як вбачається з матеріалів справи, О.Л. і заявниці було надано спірну соціальну квартиру у зв'язку з народженням їхніх доньок. Після розлучення лише заявниця отримала право на опікування дітьми. О.Л., зі свого боку, часто не сплачував аліменти на утримання дітей, а шкільні та соціальні працівники зазначили, що він був емоційно відсторонений від їхнього виховання. Повідомлялося, що діти, які неодноразово ставали свідками його сварок із заявницею, зазнали серйозного стресу (див. пункти 26 та 29). З рішення апеляційного суду не вбачається, що він розглянув вплив цих обставин на правомірність незмінної зацікавленості О.Л. у збереженні найму соціального житла або проаналізував, як його агресивна поведінка стосовно заявниці впливала на забезпечення найкращих інтересів дітей.

89. У свою чергу Верховний Суд залишив без задоволення касаційну скаргу заявниці на рішення апеляційного суду, схваливши його аналіз.

90. У контексті всіх деталізованих раніше факторів Суд вважає, що, залишивши без задоволення позов заявниці про виселення О.Л. на підставі статті 116 Житлового кодексу України, яка, як пояснив Уряд, в принципі була належним законодавчим способом врегулювання її справи, національні судові органи не провели всебічний аналіз ситуації та загрози психологічного та фізичного насильства, з яким могли зіткнутися заявниця та її діти у майбутньому. Суд також зазначає, що провадження тривало понад два роки у трьох інстанціях, протягом яких заявниця та її дітям загрожував ризик подальшого насильства (див. для порівняння рішення у справі «Беваква і С. проти. Болгарія» (*Bevacqua and S. v. Bulgaria*), пункт 76). Тому не було забезпечено справедливий баланс між усіма відповідними конкуруючими приватними інтересами. Реакція цивільних судів на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідала позитивному обов'язку держави забезпечити заявниці ефективний захист від домашнього насильства.

91. Отже, у цій справі було порушено статтю 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 6 І 13 КОНВЕНЦІЇ

92. Посилаючись на статті 6 та 13 Конвенції, заявниця також скаржилася, що у рішеннях апеляційного суду та Верховного Суду в її справі не був належним чином розглянутий її основний аргумент щодо ймовірності вчинення домашнього насильства стосовно неї та її дітей у випадку, якщо їм доведеться продовжувати жити разом з О.Л., і що з огляду на спосіб тлумачення та застосування національними судами національного законодавства в її справі, вона не мала ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з її скаргами за статтею 8 Конвенції.

93. З огляду на факти справи, доводи сторін і свої висновки за статтею 8 Конвенції Суд вважає, що він розглянув основне юридичне питання, порушене у цій заяві, і немає потреби у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених скарг (див., наприклад, рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

94. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

95. Заявниця вимагала 20 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Вона стверджувала, що ця сума дозволить їй придбати окрему квартиру і, нарешті, жити окремо від О.Л.

96. Уряд стверджував, що ця вимога була надмірною та необґрунтованою.

97. Суд вважає, що заявниця мала зазнати болю та страждань у зв'язку з фактами, які стали підставою для встановлення у цій справі порушення статті 8 Конвенції. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 4 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися.

В. Судові та інші витрати

98. Заявниця також вимагала 2 000 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу та 80 євро компенсації адміністративних витрат, понесених її захисником, пані Н. Бухтою, у зв'язку з представництвом її інтересів у Суді. Вона просила перерахувати ці суми безпосередньо на рахунок її представника. На підтвердження своїх вимог заявниця надала договір про надання правової допомоги, підписаний нею та пані Н. Бухтою 01 лютого 2019 року, щодо представництва її інтересів під час провадження у Суді. У ньому передбачалося, що після закінчення провадження заявниця мала сплатити пані Бухті 50 євро за кожну годину роботи та додатково 4% від загальної суми за виконану роботу в якості компенсації адміністративних і поштових витрат; однак загальна сума не мала перевищувати присуджену Судом суму компенсації судових та інших витрат у цій справі. Заявниця також надала акт виконаних робіт, заповнений пані Бухтою, в якому зазначалося, що пані Бухта працювала над справою сорок годин.

99. Уряд закликав Суд відхилити вимогу щодо компенсації зазначених судових витрат, оскільки заявниця фактично не понесла вказаних витрат. Уряд також стверджував, що вимога про компенсацію адміністративних і поштових витрат не підтверджувалася жодними поштовими квитанціями про оплату чи іншими відповідними задокументованими доказами.

100. У контексті усталеної практики Суду (див., наприклад, рішення у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункти 115 – 117, від 07 листопада 2013 року) Суд вважає за належне присудити заявниці, якій також було надано правову допомогу у розмірі 850 євро, 1 150 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, які мають бути перераховані безпосередньо на банківський рахунок її представника, як зазначила заявниця.

С. Пеня

101. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятною скаргу заявниці за статтею 8 Конвенції;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 8 Конвенції;

3. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скарги за статтями 6 і 13 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 1 150 (одна тисяча сто п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці, в якості компенсації витрат на правову допомогу, які мають бути перераховані безпосередньо на банківський рахунок представника заявниці, пані Н. Бухти;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 03 вересня 2020 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
(*Victor Soloveytchik*)
Заступник Секретаря

Сіюфра О'Лірі
(*Siofra O'Leary*)
Голова